

довгострокове зростання та стійкість до зовнішніх потрясінь є продовження цілеспрямованих структурних реформ. Пріоритети відрізняються в динамічній економіці Азії. Передові економіки країн Азійсько-Тихоокеанського регіону повинні зосередитись на підвищенні ефективності витрат на наукові дослідження та підвищенні продуктивності в секторі послуг. У країнах, що розвиваються, більш актуальним є залучення прямих іноземних інвестицій та розширення можливостей економіки поглинати нові технології та стимулювати внутрішні інвестиції. Ці кроки допоможуть регіону розвиватися та продовжувати досягати рівня найсильнішої світової економіки.

Економічне зростання означатиме й укріплення політичного впливу цього регіону. Могутній Тихоокеанський ареал не марнуватиме можливості нав'язати решті світу свої правила гри.

Тому всім країнам, які позичили мільярди у Китаю чи мають спільні проекти з ним, краще не мати ілюзій відносно країн Азії та готуватись, що впливовий східний регіон спробує стати головним економічним центром світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранова Н. С. Північно-Східна Азія у доктринальних засадах тихоокеанської політики США (кінець 1990-х - 2000-і роки) / Н. С. Баранова. Київ: – 2003. - Вип. 43 (ч. II). - С.29-31.
2. Валлерстайн І. Возвышение Восточной Азии или Миросистема в XXI веке / И. Валлерстайн // Конец знакомого мира. Социология XXI века. – М.: Логос, 2003. – 164 с.
3. Городня Н. Специфіка суспільно-економічної моделі Японії та її еволюції в умовах глобалізації / Н. Городня // Дослідження світової політики. – 2006. – Вип.34. – С.198-219
4. Лещенко Л. Модерністсько-традиціоналістська парадигма соціально-економічних перетворень у країнах Південно-Східної Азії / Л. Лещенко // Дослідження світової політики. – 2009. – Вип.46. – С. 230-246
5. Потапцов М. А. Экономика современной Азии / М. А. Потапцов, А. И. Салицкий, А. В. Шахматов. – М. : «Международные отношения», 2008. – 251 с.
6. Приріст ВВП країн світу [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1&pcode=tsieb020>.

Бернацька Ірина

Науковий керівник: доц Кіцак В. М.

ПОДІЛЬСЬКА ГРУПА ПІДКАРПАТСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ШНУРОВОЇ КЕРАМІКИ

Актуальність дослідження полягає в тому, що племена культур шнурової кераміки, які проживали у другій половині III – першій половині II тисячоліття до н.е. на території Передкарпаття, Поділля і Волині, відіграли вагомий роль у процесі етногенезу Центральної та Східної Європи, в тому числі і слов'янських народів. Історія населення подільської групи підкарпатської культури шнурової кераміки є мало досліджуваною темою, що зумовлено недостатньою кількістю археологічних розкопок та браком джерел.

Наукова новизна статті базується у тому, що в ній уперше здійснена спроба узагальнити наявний археологічний та джерельний матеріал регіону Тернопільщини, заселеного племенами подільської групи підкарпатської культури шнурової кераміки.

Мета дослідження полягає у вивченні матеріальних пам'яток та духовної культури населення подільської групи підкарпатської культури шнурової кераміки на теренах Тернопілля.

Виходячи з поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати особливості географічних умов та ландшафту Тернопільської області;
- висвітлити періодизацію підкарпатської культури;
- дослідити поховання населення подільської групи ;
- зробити аналіз археологічних знахідок подільської групи та зробити спробу реконструкції вірувань цього періоду.

Науковий доробок вітчизняних істориків та археологів із даної проблематики обмежується загальними публікаціями І. Свешнікова [4], К. Бунятян [1], Б. Рибаківа [3], Ю.

Захарчука [2] та інших науковців. Серед зарубіжних дослідників варто виділити Я. Махніка [12], А. Кіркора [10] та Я. Брика [9].

Тернопільщина займає західну частину Подільської височини, для якої характерна густа річкова мережа басейну Дністра – Збруча (річки Золота Липа, Гнила, Серет) та басейну Прип'яті (Горинь, Іква, Вілія). Територія розташована в зоні лісостепу з великою кількістю лісів та пасовищ. Помірно-континентальний клімат з теплим літом та м'якою зимою сприяли появі в даному регіоні значного різноманіття флори та фауни, що в майбутньому стало підосновою для розвитку землеробства та скотарства. Природні умови бронзового віку не сильно відрізнялися від теперішнього стану, оскільки клімат Східної Європи після льодовикового потепління став набувати звичних для нас рис. Тому насичені природними багатствами території були рано заселенні мігруючими племенами і в подальшому природні ресурси сприяли розвитку на них землеробського та скотарського господарства, що є помітно, особливо, на кінець енеоліту та доби ранньої бронзи.

За І. К. Свешніковим, виникнення прикарпатської культури (ПК) подільської групи культур шнурової кераміки сталося на невеликому просторі Верхньої Наддністрянщини, де протягом певного відтинку часу, названого першим етапом розвитку їхньої культури, існувала ізолювано від племен культури лійчастого посуду та пізнього трипілья. У другому етапі верхньодністровське населення поступово зайняло територію згаданих сусідніх племен, деякий час співіснувало з ними і згодом, мабуть, їх асимілювало [І. Свешніков 1974, с. 52–53, 155–158].

Племена ПК були розвиненою культурою з демографічним ростом населення, що згодом дозволило їм значно розширити межі свого ареалу. Зайнявши всю Верхню Наддністрянщину і значну частину Західного Поділля, населення ПК змусило асимілюватися або покидати дані території раніше оселеним культурам – пізньотрипільській, лійчастих кубків і кулястих амфор (ККА), що підтверджується археологічними знахідками.

Періодизація даної культури зазнала значних суперечностей з боку західних дослідників і відкривачем ПК І. К. Свешніком. Якщо І. Свешніков виділив у культур шнурової кераміки (КШК), куди належала і подільська група культур шнурової кераміки, три етапи її розвитку, які різнилися для різних груп ПК, то Я. Махнік поділив пам'ятки регіону на два горизонти – шнуровий і постшнуровий. Власне шнуровий горизонт складала поховання другого, за І. Свешніковим, етапу верхньодністрянської групи [J. Machnik 1979, гус. 1].

К. Бунятян вважає, що саме надійно з КШК на Поділлі можна пов'язати Коритне курган I і Сивки курган I у верхів'ях Горині (Хмельницька обл.) та Лисичинці курган і Остап'є курган V у верхів'ях Збруча (Тернопільська обл.). Вони локалізуються, відповідно, на території волинського і подільського угруповань ККА і відбивають чи то спроби шнуровиків прихопити цю територію, чи то якісь інші моменти [К. Бунятян 2010, с. 22].

Тобто, за часів розвитку у Верхній Наддністрянщині ПК на Поділлі побутувала ККА, і вона була перепоною для просування населення ПК далі на схід і південний схід [J. Machnik 1979, s. 57]. Власне теж саме і прагнув показати й І. Свешніков, вказуючи на частковій синхронності другого етапу верхньодністрянської групи і першого етапу подільської групи з культурою кулястих амфор [І. Свешніков 1974, рис. 51, с. 165; 1990, с. 48, 56].

Б. Рибаків теж підтримує думку, що другий етап верхньодністровської групи ПК являється продовженням розвитку раннього (першого) етапу, аргументуючи це генетичним зв'язком між ними в обрядах поховання, типах кераміки, кам'яних та крем'яних виробів. А до третього етапу він відносить 2 поселення і 25 поховань Львівської та Івано-Франківської областей [Б. Рибаків с. 44]. Що вказує на, ймовірно, приналежність подільської групи ПК на теренах Тернопілля до другого етапу.

Але, все ж таки, обидва дослідники І. Свешніков та Я. Махнік мали рацію, незважаючи на певні розбіжності, які не мали принципових оцінок археологічних знахідок, а лише більше відкрили питання для археологів в пошуках пам'яток КШК.

Протягом XX ст., археологами було знайдено безліч поселень та поховань подільської групи ПК, які дали змогу скласти певне уявлення про життя племен, що варто розглянути детальніше.

На основі наявних даних І. Свешніков до раннього етапу відніс кургани біля сіл Лисичинці, Качанівка (кургани VI і VII), Остап'є (курган V) до пізнього – Буглів (курган II), Велика Плавуча (курган II), Климківці, Качанівка (кургани II і IV), Остап'є (курган III),

Хоростків (курган I) та ґрунтові поховання в ямах і кам'яних гробницях [І. Свешніков, 1974, с. 56-57].

Кургани були перекрыті округлою кам'яною вимостою і оточені кам'яними кромлехами, а кістяк у кургані VII лежав на неправильно-прямокутної форми площадці, розмірами 1,2 x 1,9 м, складеній на стародавньому горизонті з кусків каменю [J. Bryk, 1930, рис. 4]. На стародавньому горизонті у курганах біля Лисичинців, Климківців і Буглові (курган II) містилися залишки вогнищ різних розмірів [J. Bryk, 1933, с. 85-89]. У певних похованнях дослідниками було виявлено сліди магічних обрядів, які виражені розчленуванням кістяків. Так, в кургані II біля Буглова виявлено чоловіче трупопокладення без черепа та жіночий кістяк, череп якого лежав у невеликій ямці біля ніг похованої, а кістки ніг без відрізанних в давнину стоп лежали в анатомічному порядку по обидва боки кістяка. На місці черепа стояв циліндричний кубок [Sprawozd, PAU, т. XLII, 1937, с. 226].

Інвентар поховань виявлено біля кістяків, на стародавньому горизонті та у насипах курганів. Він складається з кераміки, кам'яних, кістяних, бурштинових і металевих виробів. В окремих курганах (Буглів, курган I; Климківці) біля вогнищ знайдено тваринні кістки, а у кургані в Лисичинцях поруч з похованням лежав кістяк вівці [Sprawozd, PAU, т. XLII, 1937, с. 226].

Завдяки розвідкам О. Цинкаловського було віднайдено ґрунтові поховання у верхній течії рік Горині та Ікви, що протікають біля сіл Тетильківці, Кутянка (О. Цинкаловський подає колишню назву села Ісерна), Борки [А. Sunkalowski, 1961, с. 41, 255; табл VIII, 3]. Опис інвентаря у праці дослідника відсутній, тому його подає І. К. Свешніков: інвентар складався з посуду зі шнуровим орнаментом (Борки), крем'яного вістря на спис (Тетильківці), кістяних прикрас і крем'яного вістря на стрілу (Кутянка) [І. Свешніков, 1974, с. 56].

У 1877 р. в с. Берем'янах А. Кіркором було вперше відкрите поховання КШК у кам'яній гробниці. Було знайдено й ґрунтові поховання в кам'яних гробницях у селах Кошилівці та Попівці [А. Kirkor, 1878, с. 7; Ю. М. Захарчук, 1959а, с. 129-132]. У перших двох населених пунктах було відкрито по одному похованню, а у останньому віднайдено невеликі могильники.

Гробниці залягали на глибині 0,2-0,45 м від сучасної поверхні і були збудовані з кам'яних плит завтовшки 2-8 см, що становили дно, стінки і віко споруд, орієнтованих на схід-захід або північ-південь. Ширина гробниць 0,55-0,77 м, довжина 1,2-1,55 м. Всередині містяться скорчені кістяки, що лежать на правому або лівому боці головами у різні сторони. Інвентар гробниць за своїм складом не відрізняється від поховань у курганах [І. Свешніков, 1974, с. 56].

Посуд раннього етапу виготовлявся з глини із домішками піску, що давало світло- або темно-коричневе забарвлення. Кераміка Тернопільщині представлена двовушними амфорами, кубком.

У кургані з Лисичинець було знайдено амфору, шийку якої прикрашає горизонтальними відтисками шнура орнамент по краю вінець оздоблений нарізами, а на верхній частині тіла – групами вертикальних смуг з напівовальних заглиблень. Дана пам'ятка зберігається у Краківському археологічному музеї. Подібна амфора була також знайдена у кургані VI біля Качанівки [І. Свешніков, 1974, с. 58, рис. 14:1].

У кургані в с. Остап'є археологам пощастило віднайти кубок раннього етапу подільської групи. Кубок має рівне дно, опукле тіло і високу лійчасту шийку, прикрашену лінійними і зигзагоподібними відтисками шнура. Край вінець і верхня частина якого орнаментовані короткими вертикальними нарізами. Описану посудину І. Свешніков відносить за класифікацією П. Глоба до кубків типу «А» за аналогічну форму та орнаментацию [І. Свешніков, 1974, с. 58, рис. 14:11].

Багатим на знахідки керамічних виробів є і матеріали пізнього етапу. Посуд виготовлявся з глини та зазвичай з домішками піску, жорстви і рідше шамоту. У похованнях біля Хоросткова, Качанівки (курган IV) і Кошиловець було знайдено кубок з невеличкою петельчастою ручкою, яка знаходиться нижче краю вінець [І. Свешніков, 1974, рис. 15: 15, 4; 17: 32]. У похованнях біля Качанівки (курган III) та у Буглові (II) віднайдений інший тип кубку з невеликим вертикальним або горизонтальним виступом на місці ручки [І. Свешніков, 1974, рис. 15: 1; 15: 16]. Кубки були знайдені й у курганах біля Остап'є (курган III) та у Качанівці (курган IV), які мають опуклі стінки без орнаментации [І. Свешніков, 1974, рис. 15: 2, 3]. Останні знахідки І. Свешніков відніс до нехарактерних типів посуду.

Керамічні вироби опуклої будови з петельчастими ручками з обох сторін належать похованням у Остап'є (курган III) та біля Попівців (гробниця I) [І. Свешніков, 1974 рис. 15: 20; 17: 2]. Шийки їхнього тіла мають горизонтальний орнамент з відбитками шнура, а у посудини з гробниці I присутній нижче шийки орнамент і у вертикальному напрямку. І. Свешніков стверджує, що за своєю формою вони дуже близькі до дворучних ваз комарівської культури, прикрашених замість шнурового борознистим орнаментом [І. Swieszniow, 1967a, табл. I, 18; III, 14; VI, 11].

Варта уваги і знахідка з Білокриниці, відома амфоркою опуклої будови з циліндричною шийкою із горизонтальним шнуровим орнаментом та вушками на плічках з обох сторін [І. Свешніков, 1974, рис. 16: 1].

У кам'яній гробниці біля Берем'ян та кургані II біля Великої Плавучі було знайдено посудини з характерними ознаками для пам'яток типу Хлопце-Веселе-Почапи – черпаки з петельчастою ручкою з боку, тіло яких горизонтально орнаментовано відбитками шнура [І. Свешніков, 1974, рис. 17:22; 19:14].

Щодо кам'яних і крем'яних знарядь подільської групи варто відзначити відшліфовані просвердлені сокири з твердих порід каменю, які були віднайдені в курганах біля сіл. Качанівка (курган VI) та Ворволинці [І. Свешніков, 1974, с. 60, рис. 14:3]. Дані знахідки належать за класифікацією О. Я. Брюсова і М. П. Зиміної до типу клиновидних сокир.

Багатим на знахідки керамічних виробів є і матеріали пізнього етапу. У похованнях біля Хоросткова та Качанівки (курган IV) і Кошиловець було знайдено кубок з невеличкою петельчастою ручкою, яка знаходиться нижче краю вінець [І. Свешніков, 1974, рис. 15: 15, 4; 17: 32]. У похованнях біля Качанівки (курган III) та у Буглові (II) віднайдений інший тип кубку з невеликим вертикальним або горизонтальним виступом на місці ручки [І. Свешніков, 1974, рис. 15: 1; 15: 16]. Також кубки були знайдені у курганах біля Остап'є (курган III) та у Качанівці (курган IV), які мають опуклі стінки без орнаменту [І. Свешніков, 1974, рис. 15: 2, 3].

Про ведення господарства населення подільської групи ПК практично відсутні дані, лише кістяк вівці з кургану у Лисичинцях та рештки кісток оленя у похованні з Климківець вказує на існування скотарства та полювання. На підтвердження ведення землеробства племенами, на даний момент, відсутні матеріали.

Варто взяти до уваги і той факт, що звичай насипати кургани приналежить, перш за все, похованням скотарів, які населяли степи Східної Європи, в той час як у землеробських племен, які в той же час проживали на території Східної Європи цей звичай не прослідковується.

Інформацію стосовно духовного життя племен дає поховання з Буглова. Кістяк небіжчика відрізнявся від інших ампутованою головою, череп якого не знайдений та жіноче трупокладення, череп якої знаходився у ямці біля її ніг з ампутованими ступнями. Етнографії відомі подібні магичні засоби, що застосовувалися до тих небіжчиків, які за життя нібито відзначалися якимись надприродними властивостями і після смерті могли стати упирами [М. Cabalska, 1964, с. 31].

Багато теорій побутує серед дослідників стосовно скорченого трупокладення на боку померлого. П. Кюстєрс вважає, що таке положення небіжчика могло бути зумовлене через низьку продуктивність примітивних знарядь праці, що не дозволяли викопати велику яму; дане вкладання є проявом бажання надати померлому вигляду ембріона для забезпечення померлому можливості повторного народження [Р. М. Kusters 1922, с. 676-699]. У. Шлентер вказує, що таке положення унеможливує повернення небіжчика у світ живий, що супроводжувалося зв'язування його тіла через страх перед померлими [U. Schlenther, 1960, с. 211].

Отже, подільська група підкарпатської культури шнурової кераміки проживала на сучасних теренах Тернопілля у другому та третій етапах розвитку ПК. Поховання культури багаті на керамічні, кам'яні та крем'яні знахідки. Поховання в курганах та кам'яних гробницях дає інформацію про суспільні відносини та духовний світ племен. Віднайдені кістки тварин свідчать про розвиток мисливської справи та існування скотарства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бунятян К. П. Підкарпатська культура шнурової кераміки. Археологія. 2010 р. – № 2. С. 18–30.
2. Захарчук Ю. Н. Погребения в каменных гробницах около с. Поповцев Тернопольской области. К.: КСИА, вип. 8. 1959а.+

3. Рыбаков Б. А. Эпоха бронзы лесной полосы СССР: ред. изд.: О.Н. Бадер, Д. А. Крайнов, М. Ф. Косарев; глав. ред.: Б. А. Рыбаков: Сер. Археология СССР. М.: Наука. 1987. Т. 2. 482 с.
4. Свешніков І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до нашої ери. К.: Наукова думка, 1974 р. 207 с.
5. Свешніков І. К. Культуры шнуровой керамики. Ранний период бронзового века Прикарпатья и Волини. Почапская группа культуры Хлопице-Веселе. Стжижовская культура. Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо). К.: Наук. Думка, 1990 – С. 48–56.
6. Sabalska M. Zagadnienie obrządku ciałopalnego. – WA, t. XXX, N 1-2. Warszawa, 1964.
7. Synkalowski. A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego. Warszawa, 1961.
8. Bryk J. Neolityczne kurhany ze szkieletami skurczonymi w Kaczanówce w pow. skałackim, woj. tarnopolskie. Krakow, 1930.
9. Bryk J. Kurhany w Rusilowie i Krasnem. – Materiały Przechistoryczne. Kraków, 1933 – T. I.
10. Kirkor A. Sprawozdanie i wykaz zabytków złożonych w Akademii Umiejętności z wycieczki archeologiczno-antropologicznej w r. 1877. – ZWAK, t. III. Kraków, 1878.
11. P. Kusters. Das Grab der Afrikaner. Anthropos, t. 14-17. Wien, 1922.
12. Machnik J. Ze studiów nad kulturą ceramiki sznurowej w dorzeczu górnego Dniestru. ACC. 1979, t. 19. S. 50–71.
13. Schlenther U. Brandbestattung und Seelenglauben. Berlin, 1960.
14. Sprawozd, PAU, т. XLII, 1937, с. 226.
15. Swieszniak I. Kultura komarowska–Arheologia Polski, t. XII, N 1. Warszawa, 1967a.

Білас Уляни

Науковий керівник: проф. Зуляк І. С.

ЗОЛОЧІВСЬКИЙ ЗАМОК – ПАМ'ЯТКА АРХІТЕКТУРИ XVII СТ. ЗРАЗОК ОБОРОННОЇ СПОРУДИ І ШЛЯХЕТСЬКОГО ЖИТЛА

Золочівський замок, як визначна пам'ятка архітектури з багатим минули, привертає увагу дослідників вже з кінця XIX ст., як науковців, так і художників. Перша згадка про нього датована 1599 р. [1, s. 96]. Донедавна вважалося, що саме цей замок був спадкоємцем попереднього, дерев'яного замку-фортеці у Золочеві. Останні дослідження спростовують попередні припущення. Замок у Золочеві відноситься до неоголландського типу оборонних споруд, який використовували в кінці XVI – першої половини XVII ст. і був збудований на новому місці.

Будівництво Золочівського замку у 1599 р. розпочинається невідомим італійським архітектором на замовлення воєводи Люблінського – Марка Собеського, який 1598 р. купляє Золочів та його околиці. Тодішній король Речі Посполитої Стефан Баторій з повагою та пошаною ставився до нового власника Золочева та його замку. У архівних джерелах зустрічається інформація про те, з якою повагою король висловлюється про М. Собеського, «... що з цілого королівства на поєдинок вибрав би саме його» [2–3]. Наступним будівничим і господарем замку став його син Якуб Собеський (1599–1646 рр.). Ця постать відома у тогочасній історії дипломатії та військовій справі. Він був автором «Записок про Хотинську війну». Наслідуючи традиції того часу, одружується із княгинею Маріанною Вишневецькою, отримавши за нею добрий посаг. Вона померла у молодому віці, її разом з двома малолітніми доньками поховано у парафіяльному костелі м. Золочева, фондованому Я. Собеським. Наступною дружиною Я. Собеського стала Теофілія Данилович, донька руського воєводи Івана Даниловича і онука великого гетьмана коронного Речі Посполитої Станіслава Жолкевського.

Золочівський замок належить до замків типу «palazzo in fortezza» – палац і фортеця. Інвентарний опис замку 1738 р., а також інші документи і дослідження дозволяють відтворити картину шляхетського життя у XVII ст. – початку XVIII ст. Він складається з двох палаців та в'їзної брами. У замковому дворі розмістився великий житловий палац, під західною стіною на головній осі з південною стіною, напроти в'їзної брами – китайський палац. Ці два палаци і розбудована брама збережено і до сьогодні. У XVII ст. у загально-просторовому плані відбулося остаточне відокремлення резиденційно-житлового палацу від загальногосподарського типу будівель. Житловий палац відривається від оборонних споруд. Оборонні споруди, найчастіше лінією різної форми бастіонів, оточують житло.